

Goran Mehkek/CROPIX

tadašnjim rubovima grada (sv. Duh, Horvati, Trnje), nove stambene i poslovne zgrade, proširuje se vodovodna mreža, kanalizacija, izgrađuju se i asfaltiraju ceste, uređuju se javni trgovi i šetališta.

Grad je novo stoljeće započeo u pozitivnom tonu. Tlo se smirilo, potres 1880. god. postao je blijeda uspomena zapisana u Šenoinim *Zagrebuljama*. Sve do 22. ožujka 2020. god. kada je Zagreb u 6 sati i 24 minute probudio snažan i razoran potres od 5,5 prema Richteru s epicentrom u Markuševcu. Taj prvi udar slijedilo je još nekoliko jačih podrhtavanja, a tijekom jednog dana Zagreb je potreslo oko 60 potresa. Smrtno je stradala jedna osoba. Potres je izazvao velike materijalne štete na građevinama u epicentru, širem području Zagrebačke i Krapinsko – zagorske županije kao i u užem središtu Zagreba. Katedrala je ponovno doživjela velika oštećenja.¹³ Srušen je kameni vrh južnog tornja, dio zvonika na čijem je vrhu bio pozlaćeni križ s gromobranskim šiljkom, odlomili su se kameni elementi i oštetili netom obnovljene dijelove katedrale. Dio tornja pao je na krov katedrale te ga oštetio i probio na više mjesta, a dio je pao u dvorište između katedrale i Nadbiskupskog dvora. U unutrašnjosti katedrale palo je puno žbuke te komada kamenih rebara, vidljive su pukotine između kamenog rebra i opečnog svoda te uništeni vitraji i kamene rozete. Nakon dodatnih provjera statičara uklonjen je i dio sjevernog zvonika zbog opasnosti od urušavanja.¹⁴ Najnoviji potres 29. prosinca 2020. god. koji je uznemirio cijelu zemlju s epicentrom kod Petrinje i jačinom 6.2 po Richteru dodatno je oštetio katedralu. Detaljne analize još se očekuju, ali primjetno je povećanje pukotina na svodu i orebrenju koja su nastala u potresu u ožujku 2020. god.¹⁵ Potres u ožujku također je uzrokovao teška oštećenja na zgradi Državnog arhiva

Borna Filić/PIXSELL

Borna Filić/PIXSELL

Darko Tomaš/CROPIX

u Zagrebu. Oba dijela, starija kasnobarokna dvokatnica te mlađa klasicistička jednokatnica, ispresjecane su pukotinama na zidovima, stropovima i svodovima. Dimnjaci na dvokatnici su urušeni i probili su krovšte. Obavljena je hitna sanacija otvora na krovu te je postavljeno oko 400 m² najlona čime se zaštitilo arhivsko gradivo od oborina i prašine. Zgradu su statičari označili žutom oznakom kao privremeno neupotrebljivom. Da se zgrada očuva i osigura njezina stabilnost, postavljeni su potporni stupovi u podrumu, prizemlju i na I. katu. Zbog nemogućnosti korištenja i boravka u velikom dijelu zgrade, gradivo iz spremišta na I. katu i u potkrovlju premiješteno u spremište u Utrinama.¹⁶ Potres u prosincu dodatno je naštetio zgradi Državnog arhiva. Nastala su nova oštećenja na zidovima, stropovima, svodovima i lukovima zgrade, a ranija oštećenja još su se povećala.

Darko Rubčić/DAZG i Mihaela Barbarić/DAZG

Nastavlja se s daljnjim izmještanjem arhivskog gradiva radi očuvanja istog, omogućavanja pristupa i zaštite sigurnosti zaposlenika.

*Povrh starog Griča brda
Kao junak lijep i mlad,
Smjele glave, čela tvrda,
Slavni stoji Zagreb-grad;
Živ, ponosit,
Jak prkosit,
Kad slobode plane boj.
Tko tu klikô ne bi:
Slava, slava tebi,
Zagreb-grade divni moj!*

Autorica koncepcije izložbe i deplijana:

Željka Dmitrus

Autorica teksta deplijana i stručna suradnica u realizaciji izložbe:

Sonja Galina

Pripremanje arhivskog gradiva:

Sonja Galina i Jelena Grčević

Fotografiranje i skeniranje arhivskog gradiva:

Sonja Galina i Danko Rusan

Fotografije stradalog Državnog arhiva u Zagrebu:

Mihaela Barbarić i Darko Rubčić

Grafička priprema:

Kristina Džepina-Bajić

Tisak: Ars kopija

Izložbu i deplijan financiraju Ministarstvo kulture i Državni arhiv u Zagrebu.

Posebne zahvale:

Muzeju "Kuća Šenoa" i voditeljici muzeja Jasmini Reis na ustupljenoj fotografiji Augusta Šenoae,

Agenciji PIXSELL i Aleksandri Samardžić na ustupljenim fotografijama potresa u Zagrebu u ožujku 2020.,

Agenciji CROPIX i Safeti Krupić Valent na ustupljenim fotografijama potresa u Zagrebu u ožujku 2020.

¹³ Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj grada, Odjel za statistiku, shorturl.at/LQTV6 (datum pristupa: 5.1.2021.)

¹⁴ Zagrebačka nadbiskupija, shorturl.at/bpwN0 (datum pristupa 7.1.2021.)

¹⁵ Informativna katolička agencija, shorturl.at/huPV4 (datum pristupa 7.1.2021.)

¹⁶ Državni arhiv u Zagrebu, shorturl.at/htk26 (datum pristupa 7.1.2021.)

Zvuk koji plaši. Osjećaj koji se ne zaboravlja. Potresi nam postaju svakodnevnica. Od jačih zbog kojih tražimo zaklon, do manjih kojima već laički procjenjujemo snagu. Oduvijek su prisutni uz nas, ali nikada nismo spremni na njih. Prate ih stradanja i razaranja, ali i zajedništvo, stvaranje i razvijanje. Potresi u protekloj godini podsjećaju nas i na prošle razorne događaje koji su zadesili Zagreb i okolicu.

Jedan od najrazornijih potresa koji je pogodio Zagreb i okolicu dogodio se 9. studenog 1880. god. u 7 sati, 33 minute i 53 sekundi. Trajao je 10 sekundi¹, a epicentar potresa nalazio se sjeveroistočno od Zagreba, između Kraljeva Vrha, Kašine i Sv. Ivana Zeline.² U potresu je poginulo dvoje ljudi – Petar Stanić³ i Petar Novak⁴, a veći broj ranjenih bio je smješten u zagrebačke bolnice.⁵ U potresu je oštećena polovica svih zgrada, točnije 1758 od njih ukupno 3830. Razmjeri oštećenja zgrada bili su različiti, od objekata koji su se bili toliko oštećeni da su srušeni nekoliko dana nakon

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 494., 495.

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 668.

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 634.

potresa (npr. kuća u Vlaškoj ulici br. 2 te kuća na uglu Trga bana Josipa Jelačića i Praške 1) pa do objekata koji su zahtjevali hitne mjere za osiguranje statike. U gradu nekoliko dana nije bilo javne rasvjete, promet je bio

otežan, škole su bile zatvorene. Značajan broj stanovnika odlazi iz grada na selo kod rodbine ili u inozemstvo. Smatra se da je u tom periodu oko 6000 stanovnika napustilo Zagreb.⁶

Franjo Rački, povjesničar te zagrebački kanonik, opisao je potres koji ga je zadesio u katedrali: „*Bijah u polovici drugog evanđelja, kada nastane silan šum, a za šumom je u tili čas slijedila užasna trašnja. Visoki zidovi koji su prkosili stoljetnim nepogodama njihali su se poput slabe trstike... Uz golemu trešnju i strašan štropot čulo se praskanje zidova. Pao je svod u presbiteriju. Od prašine koja se uzvitala od tog pada i od silne žbuke što je padala sa svih svodova i zidina nastala je u crkvi posvemašnja tmina. U mraku prikazalo se njihanje oltara i stupova nalik na kakovu sablazan. Izgledalo je da se lome oltari i stupovi, da se ruši čitava ova veličanstvena zgrada uzdrmana u svojim temeljima.*“⁷ Razmjere štete u zagrebačkoj katedrali detaljno donosi Torbar: „*U stolnoj crkvi srušio se svod nad celim sanktuarijom, te zasuo klecala i liepi gotički svjetionik ruševinom na dva metra debelom. Srušeni i polupani su takodjer kameni kipovi, što su sa svake strane bili namješteni na stienah. Oba gotička pilova, [...] popucali su najviše; onaj prvio izbočio se prama južnoj strani znatno. Svod od istoka do sakristije u drugoj ladji puknuo u žljebi na vrhuncu do 8 cm. na široko. Izpružena dva luka, što spajaju pilove sa južnim zidom do kapele sv. Križa, porusila se; drugi pao na raku, te ju probio tako, da je isti lies u grobnici slomljen. Iznad prozora tik zvonika na južnoj strani su široke pukotine, te tri debela kamena izbačena. Na južnoj strani kod ulaza iznad biskupova grada u crkvu na zidu pod viencem do*

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 1173.

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 1171.

krova široka pukotina [...]. Na zvoniku sa zapadne i istočne strane iztisnuti kameni okviri. Na istočnoj strani s vrhunca velik komad zabata izbačen. Sjeverni zid izmđu sakristije i tornja odklonio se u žljebi ponješto van. U ostalom svodovi u cijeloj crkvi više ili manje popucali.“⁸ Potres je katedrala

Fotografiju ustupila Jasmina Reis, dopredsjednica udruge "Svi naši Šenoa" i voditeljica muzeja "Kuća Šenoa"

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 1178.

dočekala u jeku obnova, ali ni to nije smanjilo oštećenja. Nakon potresa obnovu katedrale je zamislio Fridrich Schmidt, kölnsko - bečki arhitekt, a istu je razradio i proveo Hermann Bollé u periodu od 1880. do 1902. god.⁹ Katedrala je obnovljena u neogotičkom stilu te dobiva svoj današnji prepoznatljiv oblik s dva vitka tornja, visokim krovom, novim stupovima u svetištu te oltarima koji zamjenjuju barokne oltare iz 18. stoljeća.¹⁰

Zagrebački načelnik Matija Mrazović zajedno s gradskim vijećnicima Đurom Deželićem, Adolfom Hudovskim te Augustom Šenoom brine za sigurnost građana i provođenje svih potrebnih mjera nakon potresa. Šenoa, vijećnik i književnik, zabilježio je svoje dojmove o potresu u Viencu: „*Deset sekunda! Šesti dio jedne minute! Časak da dva tri puta dahneš, manje neg što treba na smrt ranjenu crvu, da pogine, šta je to u životu čovjeka? [...] Kroz osam punih dana potrese podzemni, nepobjedivi demon prirode*

tlo pod temelji naše prijestolnice dvadeset i sedam puta. Hodasmo omamljeni, bledi, vrućica nas tresla, živci da će nam popucati, hodasmo po svetom tlu našega zavičaja poniknute glave, noseći u srcu očajno čuvstvo, da će nam pod nogama zinući grob, da će se domovi, gdje smo se rodili, gdje smo sa svojim milimi trajali sretno dane, obriniti na nas, da će nas zakopati.“¹¹ Šenoa se toliko zalagao za oporavak

grada da je „*neumorno prolazio pod svim potleušicama, provlačio se uza stube u rasklimano, zamazano potkrovlje, spuštao se niza stube u jadne podzemne stanove, gdje je i bez potresa vladala krajnja bijeda i nevolja*“¹²

⁹ Anić, 2000., str. 658.

¹⁰ Zagrebačka nadbiskupija, shorturl.at/pDJR7 (datum pristupa: 7.1.2021.)

¹¹ Vienac, 1880. (br. 47, god. XII), str. 771.

¹² Vijenac, shorturl.at/boAP3 (datum pristupa: 7.1.2021.)

što je u konačnici i dovelo do njegovog oboljenja i smrti 13. 12. 1881. god.

Potres je pozitivno utjecao na razvoj grada. Velik broj porušenih i teško oštećenih stambenih i poslovnih zgrada zahtjevalo je hitno rješavanje problema. Dolazi do zamaha građevinske i komunalne djelatnosti. Grad se počinje obnavljati, ali i širiti na temelju novih regulacija (npr. iz 1887. god.). Izgrađuju se nove i produžuju stare ulice (Trenkova, Hatzova, Šenoina, Bogovićeve, Jurišićeva itd.). Donji grad izgradnjom palače Akademije, Hrvatskog narodnog kazališta te postavljanjem Umjetničkog paviljona postaje kultur-

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 758.

HR-DAZG-1152 Pavić Milan, 244.

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 236.

HR-DAZG-857 Zbirka Ulčnik Ivan, 760.

no središte grada. Grad uoblikuje tzv. zelena potkova (Lenucijeva potkova) koju čini niz trgova – parkova koji su na jugu spojeni Botaničkim vrtom osnovanim 1889. godine. Grade se nove škole u centru (Dječjačka učiona u današnjoj Varšavskoj, Pučka škola u Krajiškoj) i na

¹ Torbar, 1882., str. 2-3.

² Kišpatić, 1895., str. 7.

³ HR-DAZG-4 GPZ, ZDRAVSTVENI ODSJEK, sig. 10

⁴ HR-DAZG-870 ZBIRKA MATIČNIH KNJIGA, sig. 259

⁵ Torbar, 1882., str. 135.

⁶ Ladović, Premerl, 1981., str. [3-4].

⁷ Buntak, 1980., str. 26.

⁸ Torbar, 1882., str. 7